УДК 811.111'342.9

<https://doi.org/10.31548/philolog2019.03.026>

СПЕЦИФІКА ПРАГМАТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ ЕМОТИВНИХ ТЕКСТІВ

Л. С. КОЗУБ, кандидат філологічних наук, доцент,

E-mail: liubatarn@yahoo.com

<http://orcid.org/0000-0002-6617-6442>

К. Є. ПОГУКАЙ, магістр філології,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: karinapogukai12345@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-1398-477X>

Анотація: Стаття присвячена вивченню прагматичного компоненту емотивних текстів. Розглядаються основні визначення понять «емотивність» та «емотивний текст», «емоціологія» та «прагматика». Аналізуються основні етапи становлення лінгвістики емоцій та характеризуються головні напрями розвитку цих досліджень. Розглядається типологія емотивних знаків у семантичному просторі. Досліджується процес вербалізації емоцій, зв'язок раціонального та емоційного, зокрема поєднання мислення та емоцій зі словами. Аналізується різниця між логіко-предметним та емотивним значенням, при цьому звертається увага на те, що останнє сприймається у мовленні швидше за логічне.

Вивчаючи специфіку емотивних текстів, зокрема їхнє прагматичне спрямування, особлива увага звертається на художні тексти, які характеризуються найвищим рівнем емотивності, оскільки фундаментальною складовою будь-якого художнього тексту є його комунікативне призначення. У статті стверджується, що прагматичне спрямування художніх текстів виражається не прямо, а через певну систему спеціальних мовних знаків, які слугують задля маніфестації емоцій у тексті. Кожен художній текст змальовує емоційне життя людей та конфліктні ситуації, що змушують читачів переживати певні почуття та емоції. Саме у цьому й виявляється прагматичне спрямування художніх текстів.

Ключові слова: емоція, лінгвістика емоцій, емоціологія, емоційний аспект, емотивний текст, прагматика.

Мова вважається однією з основ людського суспільства і виконує низку функцій. Більшість мовознавців визнають головною з них комунікативну функцію, оскільки саме вона забезпечує постійний обмін інформацією та знаннями між людьми. Не менш важливою є емотивна функція, адже будь-яка діяльність людини нерозривно пов'язана з

емоційними переживаннями.

Емоції відображають ставлення людини до навколишнього світу. Вони істотно впливають на діяльність людини, оскільки забезпечують вмотивованість та «енергетичне» підґрунтя цієї діяльності. Це стало причиною розвитку досліджень природи емоцій не лише у галузі психології, а й у низці інших наук,

© Л.С. Козуб, К.Є. Погукай

зокрема основою виокремлення психолінгвістики як окремої науки.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням уваги до вивчення емотивності у мові та мовленні, адже детальне дослідження функціонування людського мислення можливе за умови вивчення процесу вербалізації емоцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тривалий час лінгвісти сперечалися щодо доцільності дослідження емотивної складової мови. Одна група вчених стверджувала, що когнітивна функція мови є домінантною та найважливішою, і тому вони заперечували необхідність дослідження емотивного аспекту (К. Бюлер, Г. Гійом). Інші науковці (Ш. Баллі, М. Бреаль) вважали емотивну функцію головною у мові і прагнули її дослідити.

Дослідження емотивного аспекту мови можна знайти у роботах таких вчених, як В. І. Шаховський, О. Є. Філімонова, І. В. Арнольд, Ш. Баллі, Е. Бедфорд, А. Вежбицька, О. Вольф, К. Дрегер, Ф. Данеш та ін.

Мета дослідження – проаналізувати емотивний аспект мови та дослідити особливості емотивних текстів, зокрема їхнє прагматичне спрямування.

Методи і матеріали дослідження: У процесі дослідження застосовано такі методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння, метод лінгвістичної інтерпретації результатів дослідження.

Результати. Одним із перших лінгвістів, який проголосив важливість вивчення емотивного аспекту мови, був Ф. Данеш. Саме він говорив про тісний зв'язок когніції та емоцій. Представник празької лінгвістичної школи вперше представив свої погляди на XIV Міжнародній конференції лінгвістів у

Берліні (1987) [4, с. 39]. Його робота стала знаковою, і дала поштовх до включення проблеми взаємодії мови та емоцій у п'ятірку пріоритетних напрямів розвитку сучасних досліджень у сфері лінгвістики.

На початку 90-х років XX століття почала свою роботу Волгоградська школа лінгвістики емоцій. Цей заклад зробив неабиякий внесок у дослідження емотивного аспекту мови. Керівником школи лінгвістики емоцій став відомий мовознавець В. І. Шаховський. Науковець зосередив майже усю свою діяльність на дослідженні цієї теми, і опублікував низку праць – «Мова та емоції» (1995), «Категоризація емоцій у лексико-семантичній системі мови» (1987, 2009), «Лінгвістична теорія емоцій» (2008), «Емоції. Долінгвістика, лінгвістика, лінгвокультурологія» (2010) та ін.

Особливу увагу В. І. Шаховський звертає на найменування емоцій. Вчений говорить про те, що емоції існують у кількох вимірах – емоції та їх зовнішній вияв (сміх, сльози та ін.) з одного боку, і їх вербалізація (тобто вираження та опис) – з іншого [7, с. 3]. Він стверджував, що емоції, як і будь-які інші лексичні засоби, що описують емоційні стани, належать до емотивних засобів, і тому мають бути включені у саме поняття «емотивність». Окрім того, В. І. Шаховський відійшов від традиційного погляду на протиставлення раціонального та емоційного – на його думку, емоції є мотиваційною та когнітивною базою мови, і без них неможливо сприймати зміст написаного чи сказаного. Це вказує на те, що науковець вважав за потрібне поєднувати у мові раціональне з емоційним, і цим самим він стверджував необхідність використання емотивності як одного з

© Л. С. Козуб, К. Є. Погукай

важливих засобів розуміння та пояснення суті тексту.

У своїй праці «Лінгвістична теорія емоцій» В. І. Шаховський наводить докази, що, на його думку, підтверджують існування емотивного значення [6]. Він вказує на те, що два слова, які мають однакове логіко-предметне значення, часто різняться саме за наявністю або ж відсутністю емотивного компоненту. Тобто, не зважаючи на те, що два слова мають майже однакове денотативне значення, вони все ж таки фундаментально відрізняються за емоціями, що вони виражають, за ситуаціями, в яких вживаються, а також за силою їх впливу на людину. У монографії науковець говорить про так зване «емоційне мислення». Згідно з даними, отриманими В. І. Шаховським у ході психолінгвістичних експериментів, до того, як відбудеться розуміння логіко-предметного значення слова, людина спочатку сприймає його емоційне значення. Дані цього дослідження дозволяють зробити висновок про тісний зв'язок між словом, поняттям та мисленням. У підтримку теорії зв'язку лексики з емоційним мисленням, науковець вказує на те, що навіть не емотивні лексичні одиниці можуть потенційно бути використані з метою емоційного впливу [6].

Розробки В. І. Шаховського та результати його досліджень стали рушійною силою вивчення емотивності тексту. Представники Волгоградської школи лінгвістики емоцій зробили вагомий внесок у розвиток лінгвістики, та дали можливість краще зрозуміти природу зв'язків між мовою, мисленням та емоціями.

Емотивний текст – це висловлювання, сформоване з одного чи кількох речень, яке обов'язково передає емоційну інформацію поряд з

факультативною за допомогою набору емотивних засобів. Ці засоби можуть бути і лінгвістичними, і паралінгвістичними.

Значний внесок у дослідження емотивності текстів зробила О. Є. Філімонова. Вона виділила основні напрямки дослідження емоцій у тексті: вивчення взаємодії категорії емотивності з категорією адресованості, вивчення залежності категорії емотивності від категорії особи, виокремлення різних рівнів лінгвістичних засобів вираження емотивності, визначення прагматичного спрямування фрагментів тексту чи цілого тексту, вивчення взаємозв'язку категорії емотивності з індивідуальною авторською формою вираження емоційних ситуацій, опис особливостей емотивного індивідуального стилю, виокремлення культурно-специфічного та універсального у репрезентації емотивних ситуацій і зіставлення функціонування категорії емотивності в різних типах текстів та дискурсів [5, с. 39].

Вже тривалий час категорія емотивності текстів є одним з найактуальніших напрямів дослідження у лінгвістиці. Як і у будь-якій іншій сфері, у лінгвістиці емоцій виокремилася низка проблемних питань, які умовно можна розділити на кілька пріоритетних напрямів. На думку В. І. Шаховського, такими напрямками є:

- типологія емотивних знаків, що слугують для фіксації різноманітних проявів емоцій;
- формування поняття емоційної мовної картини світу;
- комунікація емоцій;
- кореляція лексики різноманітних мов світу;
- національно-культурна специфіка вираження емоцій;

© Л. С. Козуб, К. Є. Погукай

- критерії емотивності мови та її знаків;
- співвідношення лінгвістики та паралінгвістики емоцій;
- вплив емансипації емоцій на мовні процеси;
- емоційне забарвлення тексту;
- лексикографія емотивності;
- прагматика опису і вираження своїх та чужих емоцій, імітація емоцій [6].

Цікавий погляд на типологію емотивних знаків представила А. С. Ілінська, яка поділила весь семантичний простір категорії «емоція» на декілька категорій. Усі мовні знаки цієї категорії називають та описують емоції, створюють їх певний метафоричний образ. Але вони поділяються на емотивні знаки, які безпосередньо виражають емоції, і на не емотивні знаки, що називають та описують емоції у мові, але, на відміну від емотивних знаків, вони не вказують на переживання емоцій мовцями [2, с. 104-105].

Усі тексти будь-якого жанру чи функціонального стилю мають на меті отримати зворотну реакцію читача, яка може виражатися як у дії, так і у зміні поглядів, думок та почуттів. Художні тексти характеризуються найвищим рівнем емотивності, адже фундаментальною складовою будь-якого художнього тексту є його комунікативне призначення. Кожен художній текст змальовує емоційне життя людей та конфліктні ситуації, що змушують читачів переживати певні почуття та емоції. Саме у цьому й виявляється прагматичне спрямування художніх текстів.

Особливістю художніх текстів є те, що в них прагматичне спрямування виражається не прямо, а через певну систему специфічних мовних знаків, які

служать задля маніфестації емоцій у тексті.

У роботі «Емоціологія тексту», О. Є. Філімонова аналізує прагматику текстів різних жанрів, і на основі досліджень листування, виділяє декілька емотивних прагматичних установок, хоча вона й наголошує на тому, що цей список не є кінцевим:

- намір проінформувати про власні почуття;
- намір поділитися своїми почуттями;
- бажання проаналізувати власні почуття;
- намагання дізнатися про почуття адресата;
- необхідність проаналізувати почуття адресата;
- необхідність проінформувати про почуття третьої особи;
- спровокувати дії з боку адресата [5, с. 97-98].

Вивчення категорії емотивності у художніх текстах вимагає врахування жанрово-стилістичних та текст-типологічних особливостей епічних, драматичних та ліричних текстів. Дослідження емотивності сучасної англійської драми здійснила Н. О. Синтоцька [3]. Автор дослідила специфіку реалізації категорії емотивності як у авторських коментарях, так і у мові дійових осіб. Науковець вивчає роль контексту як засобу експлікації категорії емотивності, досліджує специфіку прояву категорії емотивності в тексті драми залежно від категорії адресованості. Не менш важливо і те, що Н. О. Синтоцька розробила класифікацію емотивних ситуацій та виявила емотивні прагматичні установки, характерні для мови дійових осіб і авторського сценічного коментаря.

Висновки. Отже, дослідження

емотивності тексту й досі є одним з основних напрямів лінгвістики. Беручи до уваги дослідження В. І. Шаховського та О. Є. Філімонова, можна стверджувати, що емотивність є внутрішньою складовою мови, і виявляється на різних рівнях. Категорія емотивності характерна для тестів усіх жанрів, але найяскравіше вона проявляється у художніх текстах, оскільки вони мають

на меті впливати на думки та почуття людей.

Список використаних джерел

1. Дмитренко Ю. М., Козуб Л. С. Особливості використання експресивних засобів у англomовних текстах малої форми [Текст]. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Філологічні науки. К.: Вид-во Міленіум, 2017. Вип. 263. С. 208-215.
2. Илинская А. С. Знаковая типология языковых единиц, репрезентирующих эмоции в английском языке [Текст]. Ползуновский вестник, №3-2, 2006. С. 98-105.
3. Синтоцкая Н. А. Реализация категории эмотивности в тексте современной англоязычной драмы [Текст] : автореф. дис. на пол. ст. канд. фил. Наук : спец. 10.02.04 «Германские языки». Санкт-Петербург, 2003. 200 с.
4. Тарасова О. Д. Основные направления исследования эмоций в лингвистике [Текст]. Вестник МГОУ. Серия: Лингвистика, №3, 2015. С. 38-45.
5. Филимонова О. Е. Эмоциология текста. Анализ репрезентации эмоций в английском тексте [Текст]. СПб. : ООО «Книжный Дом», 2007. 448 с.
6. Шаховский В. И. Лингвистическая теория эмоций: монография. М. : Гнозис, 2008. 416 с.
7. Шаховский В. И. О лингвистике эмоций. Язык и эмоции. Сб. науч. трудов. Волгоград : Перемена, 1995. С. 3-15.

References

1. Dmytrenko Yu. M., Kozub L. S. (2017). Osoblyvosti vykorystannia ekspresyvnykh zasobiv u anhlo movnykh tekstakh maloi formy [Features of the use of expressive means in English-language small texts]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: Filolohichni nauky [Proceedings of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine. Series: Philological Sciences]. Kyiv : Vydvo Milenium, Vyp. 263, 208-215 [in Ukrainian].
2. Ilinskaya, A. S. (2006). Znakovaya tipologiya yazykovykh yedynits, reprezentiruyushchikh emotsii v angliyskom yazyke [Sign typology of language units representing emotions in English]. Polzunovskiy vestnik [Polzunovskiy reporter], 3-2, 98-105 [in Russian].
3. Sintotskaya, N. A. (2003). Realizatsiya kategorii emotivnosti v tekste sovremennoy angloyazychnoy dramy. Kand. diss. [Realization of the category of emotiveness in the text of modern English drama. PhD diss.]. Saint Petersburg, 200 [in Russian].
4. Tarasova, O. D. (2015). Osnovnyye napravleniya issledovaniya emotsiy v lingvistike [The main directions of the study of emotions in linguistics]. Vestnik MGOU. Seriya: Lingvistika. [MSOU Reporter. Series: Linguistics], 3,

© Л. С. Козуб, К. Є. Погукай

38-45 [in Russian].

5. Filimonova, O. Y. (2007). Emotsiologiya teksta. Analiz reprezentatsii emotsiy v angliyskom tekste [Text Emotiology. Analysis of the representation of emotions in the English text]. Saint Petersburg: OOO "Knizhnyy Dom", 448 [in Russian].

6. Shakhovskiy, V. I. (2008). Lingvisticheskaya teoriya emotsiy [Linguistic theory of emotions]. Moscow : Gnosis, 416 [in Russian].

7. Shakhovskiy, V. I. (1995). O lingvistike emotsiy [On the linguistics of emotions]. Volgograd : Peremena, 3-15 [in Russian].

PRAGMATIC FEATURES OF EMOTIVE TEXTS

K. Y. Pohukai, L. S. Kozub

Abstract. *Emotions reflect the attitude of a person towards others and the world in general, they have a significant influence on the way people motivate their actions, as well as on the choices humans make. These were the reasons to start the research on the nature of emotions in a number of sciences.*

The purpose of the article is to investigate the emotional aspect of the language and to analyze the features of emotional texts, namely, their pragmatic direction.

For years, linguists argued about the feasibility of studying the emotive component of the language. One group of scientists believed that the cognitive function of the language was dominant and the most important, therefore they denied the need to study the emotional aspect (K. Buhler, G. Guillaume). Other scholars (Ch. Bally, M. Breal) considered the emotional function as the main one in the language and sought to explore it.

All texts of any genre or functional style are intended to get the reader's feedback, which can be expressed both in action and in changing one's beliefs, thoughts and feelings. Literary texts are characterized by the highest level of emotional breadth, because the fundamental component of any literary text is its communicative purpose. Each written text, without exception, depicts the emotional life of people and conflicts that make readers experience certain feelings and emotions.

One of the main features of literary texts is that their pragmatic aspect is expressed through a certain system of specific linguistic signs that serve to manifest the emotions in the text.

Thus, the study of the emotional nature of the text remains one of the main areas of linguistics. Taking into account the research of V. I. Shakhovskiy and O. E. Filimonova, it can be argued that emotional function is an internal component of language, and it can be manifested at different levels. The emotional aspect is a characteristic feature for texts of all genres, but the most explicit depiction of it can be found in literary texts, since they are intended to influence the thoughts and feelings of people.

Key words: *emotions, linguistics of emotions, emotiology, emotional aspect, emotive text, pragmatics.*